

TALCOTT PARSONSNING AGIL SXEMASI

Muzaffarov Mahdiy Mamnun o'g'li

Sotsiologiya ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi O'zbekiston Milliy universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15346674>

Annotatsiya. Ushbu maqola Talcott Parsons tomonidan ishlab chiqilgan AGIL modeli asosida ijtimoiy tizimlarni tushunish va tahlil qilish masalasini ko'rib chiqadi. AGIL modeli har qanday tizimning barqaror ishlashi uchun zarur bo'lgan to'rtta asosiy funktsiyani – moslashuv (Adaptation), maqsadga erishish (Goal Attainment), integratsiya (Integration), va me'yoriy naqshlarning saqlanishi (Latency) – aniqlaydi. Maqolada ushbu funktsiyalar alohida tahlil qilinib, ularning o'zaro bog'liqligi, zamonaviy jamiyatdagi ko'rinishlari va modelga nisbatan tanqidiy yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: AGIL modeli, Talcott Parsons, ijtimoiy tizim, funksionalizm, strukturaviy nazariya, integratsiya, ijtimoiy barqarorlik.

TALCOTT PARSONS' AGIL SCHEME

Abstract. This article considers the issue of understanding and analyzing social systems based on the AGIL model developed by Talcott Parsons. The AGIL model identifies four main functions necessary for the stable functioning of any system - Adaptation, Goal Attainment, Integration, and Latency. The article analyzes these functions separately, highlighting their interrelationships, manifestations in modern society, and critical approaches to the model.

Keywords: AGIL model, Talcott Parsons, social system, functionalism, structural theory, integration, social stability.

СХЕМА AGIL ТАЛКОТТА ПАРСОНСА

Абстрактный. В данной статье рассматривается вопрос понимания и анализа социальных систем на основе модели AGIL, разработанной Талкоттом Парсонсом. Модель AGIL определяет четыре ключевые функции, необходимые для устойчивого функционирования любой системы: адаптация, достижение цели, интеграция и задержка. В статье данные функции анализируются по отдельности, освещаются их взаимосвязи, проявления в современном обществе и критические подходы к модели.

Ключевые слова: модель AGIL, Талкотт Парсонс, социальная система, функционализм, структурная теория, интеграция, социальная стабильность.

Talcott Parsons va strukturaviy funksionalizm

Talcott Parsons XX asr sotsiologiyasining eng ta'sirli nazariyotchilaridan biridir. Uning sotsiologik qarashlari strukturaviy funksionalizm asosida shakllangan bo'lib, u ijtimoiy tizimlarni o'zaro bog'liq elementlardan iborat barqaror tuzilma sifatida tasvirlaydi. Parsons o'zining "The Social System" asarida (1951) ijtimoiy tizimni individual harakatlar, me'yor va qadriyatlar asosida tahlil qilgan[1]. Strukturaviy funksionalizmga ko'ra, jamiyatning har bir elementi butun tizimga xizmat qiladi va o'z funksiyasiga ega. Parsons bu nazariyani Emile Durkheimning ijtimoiy birdamlik haqidagi g'oyalari va Max Weberning harakatlar nazariyasidan ilhomlanib rivojlantirgan[2]. U, ayniqsa, tizim ichidagi elementlarning funksional muvozanatini ta'minlovchi asosiy kategoriyalarni aniqlab berdi.

AGIL sxemasi tushunchasi

Parsons AGIL modelini har qanday tizim – ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy – o'z mavjudligini saqlab qolishi uchun bajarishi kerak bo'lgan to'rtta asosiy funktsiya sifatida ta'riflaydi[3]. Ushbu to'rtta element quyidagilar:

- A – Adaptation (Moslashuv): Tizimning tashqi muhitga moslashuvi, resurslarni boshqarish.
- G – Goal Attainment (Maqsadga erishish): Tizim oldiga maqsadlar qo'yadi va ularga erishadi.
- I – Integration (Integratsiya): Tizim ichidagi qismlar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlaydi.
- L – Latency (Me'yoriy naqshlarning saqlanishi): Tizimning qadriyatlar va motivatsiyalarni saqlash funksiyasi.

Parsons ushbu modelni ishlab chiqishda tizim ichida harakat qiluvchi komponentlar qanday qilib o'zaro aloqada bo'lishini va qanday qilib tizimni barqarorlashtirishini tushuntirishga intilgan[4]. AGIL sxemasi nafaqat ijtimoiy tizimlarga, balki har qanday murakkab tizimlarga ham tadbiq qilinishi mumkin.

AGIL modelining to'rtta funksiyasi

A – Adaptation (Moslashuv)

Moslashuv funktsiyasi tizimning atrof-muhit bilan resurs almashinuvi va unga moslashishini anglatadi. Iqtisodiy tizim bunga misol bo'la oladi, chunki u jamiyatga moddiy resurslar yetkazib beradi (Parsons, 1951). Agar tizim atrofdagi sharoitlarga moslasha olmasa, uning barqarorligi xavf ostida qoladi.

G – Goal Attainment (Maqsadga erishish)

Bu funktsiya tizimning o'z oldiga maqsad qo'yish va unga erishish salohiyatini bildiradi. Siyosiy tizimlar, hukumatlar va rahbarlik tuzilmalari bu vazifani bajaradi. Masalan,

davlat organlari ijtimoiy siyosat orqali jamiyatning muayyan maqsadlarini amalga oshiradi (Alexander, 1983).

I – Integration (Integratsiya)

Integratsiya funktsiyasi tizimning turli qismlarini uyg'unlashtirish, nizolarni boshqarish va ijtimoiy tartibni ta'minlashni bildiradi. Bu, masalan, huquqiy institutlar va axloqiy qadriyatlar orqali amalga oshiriladi (Wallace & Wolf, 2006).

L – Latency (Yashirin funktsiyalar yoki me'yoriy naqshlarni saqlash)

Bu funktsiya tizim ichidagi madaniy naqshlarni, qadriyatlarni, motivatsiyalarni saqlashni o'z ichiga oladi. Ta'lim va oilaviy tizimlar bu vazifani bajaradi, chunki ular ijtimoiylashtirish jarayonida avloddan-avlodga qadriyatlarni uzatadi (Turner, 2001).

AGIL modelining amaliy qo'llanilishi

AGIL modeli turli ijtimoiy tizimlarni tahlil qilishda samarali uslub hisoblanadi. Quyidagi misollar bu modelning real hayotda qanday qo'llanishini ko'rsatadi:

1. a) Tibbiyot tizimi:

A – Sog'liqni saqlash tizimi atrof-muhitdan moliyaviy va inson resurslarini oladi.

G – Davolash, kasalliklarga chora ko'rish orqali sog'liqni saqlash maqsadlariga erishadi.

I – Shifokor, bemor va boshqa xodimlar o'rtasidagi integratsiya muhim rol o'ynaydi.

L – Tibbiy etik me'yorlar va kasbiy qadriyatlar yashirin tarzda tizimni barqarorlashtiradi.

2. b) Ta'lim tizimi:

A – Ta'lim uchun zarur bo'lgan resurslar (budjet, o'qituvchilar) ta'minlanadi.

G – Bilim berish va kompetensiyalarni shakllantirish orqali maqsadlarga erishiladi.

I – Maktab jamoasi va ota-onalar o'rtasida muvofiqlik mavjud bo'lishi lozim.

L – Tarbiya, qadriyatlar va madaniyatning uzluksizligi ta'minlanadi.

Tanqidiy yondashuvlar

AGIL modeli har tomonlama funksional yondashuvga asoslangan bo'lib, uning asosiy kamchiligi ijtimoiy o'zgarishlar va ixtiloflarni yetarlicha tahlil qilmasligidir[5]. Ba'zi tadqiqotchilar bu model jamiyatdagi murakkabliklarni soddalashtirib yuborishini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, AGIL modeli abstrakt xarakterga ega bo'lgani sababli, amaliy tahlillarda aniq natijalarni ko'rsatish doim ham oson emas[6]. Shunga qaramay, model ijtimoiy tizimlar barqarorligini tushuntirishda foydali nazariy asos bo'lib qolmoqda.

1. Parsons, T. (1951). The Social System. Free Press.
2. Wallace, R. A., & Wolf, A. (2006). Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition. Pearson.
3. Parsons, T. (1961). "An Outline of the Social System." In T. Parsons et al. (Eds.), Theories of Society. Free Press.
4. Alexander, J. C. (1983). Theoretical Logic in Sociology: The antinomies of classical thought. University of California Press.
5. Jiyannuratova G. Sh. Zamonaviy sotsiologik nazariyalar va maktablar: Darslik. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 340 b. Link
6. Alexander, J. C. (1983). Theoretical Logic in Sociology: The antinomies of classical thought. University of California Press.
7. Turner, J. H. (2001). The Structure of Sociological Theory. Wadsworth.
8. Gulnoz J. Sotsiologiya tarixi.–T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020.–466 b.
9. Jiyannuratova G. Sh. Huquq sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Oltin qalam" nashriyoti, 2024. – 180 b. // Link
10. Bekmurodov, M.B.; Raximova, N.X.; Jiyannuratova, G.Sh.; Nurqulov, B.G'. Jamoatchilik fikri sotsiologiyasi: O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2025. – 160 b. // Link
11. Sh J. G. Gofurov O. Ul. Mehnat bozori. Bandlik va ishsizlik muammolari. Risola.– Toshkent: O 'zMU, 2023.–117 b.
12. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOIIY-SIYOSIIY FAOLLIGINI OSHIRISH–USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIIY DUNYONING IJTIMOIIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
13. Sherbutayevna J. G. et al. YOSHLAR HUQUQIIY MADANIYATINI YUKSALTIRISH–DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR VAZIFASI //ZAMONAVIIY DUNYONING IJTIMOIIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
14. Джиянмуратова Г. YOSHLARNING SIYOSIIY INSTITUTLARGA NISBATAN ISHONCHI MUAMMOSI: NAZARIY ASOSLAR //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2024. – №. SI-1.
15. Sherbutayevna J. G. et al. ABSENTEIZM IJTIMOIIY HODISA SIFATIDA //Tafakkur manzili. – 2023. – T. 2. – C. 4-10.
16. Жиянмуратова Г. Ш. Ёш сайловчи электорал хулқ-атвориға таъсир кўрсатувчи омиллар/ЎзМУ хабарлари.–Тошкент, 2022. – № 1/11/1.–Б. 86-89./https://scholar.google.com/citations.

17. Джиянмуратова Г. Ш. ELEKTORAL XULQ-ATVORGA RATSIONAL-INSTRUMENTAL YONDASHUVNING PAYDO BO 'LISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – Т. 5. – №. 3. // [Link](#)
18. Жиянмуратова Г. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданияти. Монография.– Тошкент, 2021.–122 б.
19. Sh J. G. The Issue Of Youth Trust In Political Institutions In Sociology //Sotsiologiya va huquq/Sociology and law. – 2024. – Т. 2. – №. 3/1. – С. 1.
20. Jiyanmuratova G. S. ZAMONAVIY YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA ISHONCHI TADQIQOTLARI: XORIJ TAJRIBASI //Academic research in educational sciences. – 2024. – №. 3. – С. 190-197.